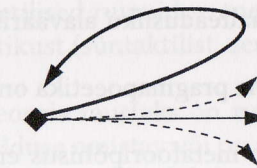

Pragmapoeetika *postliminaria*

Arne Merilai

1. Pragmapoeetika kui uurimisala on loogiliselt enesestmõistetav.
2. *Pragmapoeetika* kui uurimuste kogum ei ole enesestmõistetav ilma Madis Kõivu juhendatud Tartu analüütilise filosoofia semina-rita.
3. Pragmapoeetika põhiskeem hõlmab nii poetilise lausungi konno-
tatiivset osutust (eepiline, lüüriline ja dramaatiline *mimesis*)
kui ka vormilist eneseleosutust (retooriline *poiesis*).

Lausungi eneseleosutus

Poetiline lausung

Osutus ja kaasosutused

4. Filosoofilise toe puudumine 1: analüütiline osutusteooria kesken-
dub singulaarsele denotatsioonile ja väldib poetilise teksti
ontoloogilist konnotatiivsust.
5. Filosoofilise toe puudumine 2: analüütiline osutusteooria kesken-
dub denotatsioonile ja väldib lausungi keelelist eneseleosu-
tust.
6. Subjekti või väljendi eneseleosutuse vältimise põhjus on metodo-
loogiline: refleksiivsus tekitab loogilisi paradokse ja

lisakeerukust.¹

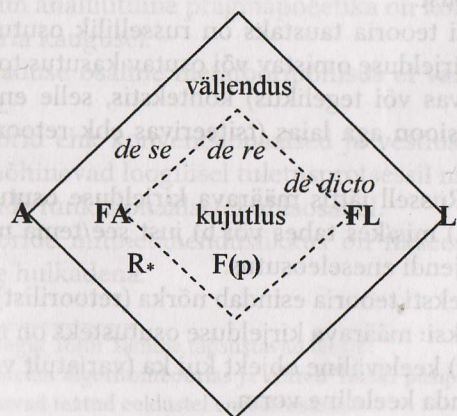
7. Ilma refleksiivsuse loogikata ei toimu hüpet kõnetegude teoorias ja sellele rekursiivselt rajatud formaalses poetikas, kuivõrd lausungi eneseleosutus on keelefilosoofiline fundamentaal.
8. Ilma refleksiivsuse loogikata ei toimu hüpet intentsionaalsuse teoorias, kuivõrd subjekti eneseleosutus on vaimufilosoofiline fundamentaal.
9. Retooriliste ja fiktsionaalsete kõnetegude operatsioonid on refleksiivses illokutiivses loogikas põhimõtteliselt kirjeldatavad ning seadused tuletatavad.
 - 9.1. Refleksiivne illokutiivne loogika vajab alles loomist.
 - 9.2. Daniel Vandervekeni ja John Searle'i arendatud illokutiivne loogika jääb poetilise funktsiooni (semiootilise teisese mudelsüsteemi) kirjeldamisel nõrgaks.
10. Kirjandusteaduse kantilik mitteteaduslikkus ehk rajanematus matemaatikale ei ole põhjustatud kirjandusteaduse kui selise poolt.
 - 10.1. Kirjandusteaduse reaalteadusliku alavääristamise kliše näitab mõtlematust.
 - 10.2. Täielikum analüütiline pragmapoeetika on kohase refleksiivsusteooria kaugusel.
11. Kirjandusteaduse osaline metafooripõhisus ei vastandu loogika vaimule.
 - 11.1. Metafoorid ehk konventsionaalsed ja vestluslikud implikaatuurid põhinevad loogilisel tuletusprotsessil ning semantiliste hulkade funktsionaalsetel ühisosadel.
 - 11.2. Metafooride mitmetähenduslikkus on fikseeritav propositioonide hulkadena.

¹Matemaatik-loogik Tõnu Tamme täpsustavad teesid:

- 6.1. Rekursiooniteoreem algoritmiteoorias ja Alfred Tarski püsipunktitoreem võrealgebras lubavad teatud eeldustel eneseleosutust.
- 6.2. Refleksiivsust rakendatakse arvutiprogrammides, mis väljastavad iseenda teksti.
- 6.3. Rekursiivsed lõplikud või lõpmatud järjendid ja puud on programmeerimise aluskonstruktioonid.
- 6.4. Loogiliste avaldiste süntaktilisel ühtlustamisel eiratakse sageli refleksiivsuse kontrolli, mille tulemuseks on lõpmatud andmestruktuurid.

- 11.3. Troobid ehk kõnekujundid ei ole ühemõttelised termineina, kuid mitteformaalselt üldistusjõulised mõisteile osutajaina.
- 11.4. Figuurid ehk lausekujundid on semantiliste implikatsioonidega süntaktilised implikaatuurid.
12. Pragmapoeetika toetab metonüümia (sünekdoohhi) kui *pars pro toto / totum pro parte* loogilist esmasust metafoori kui *totum pro toto* ees: metafoori ontoloogia on metonüümiapõhine.
 - 12.1. Roman Jakobsoni välistav seisukoht — metafoor kuulub paradigma (sarnasuste), metonüümia süntagma (järgnevuse) teljele — esindab välisemat tõlgendust.
13. Pragmapoeetiline kahe konteksti teooria lähtub Gottlob Frege tähenduse (*Sinn*) ja osutuse (*Bedeutung*) eristusest: esmalt tabatakse väljendi tähendus (võimalike maailmade taustal), seejärel valitakse tõenäoline osutus (tegelikus või kujuteldavas reaalsuses).
 - 13.1. Poeetiline diskursus eksplitseerib need lahutatud, kuid tavatähelepanuta ruumid.
 - 13.2. Eristatud poetilised ruumid — eneseleosutav ja osutav — ei välista vastastikust (süntaktilist, semantilist ja pragmaatilist) teabevahetust.
14. Kahe konteksti teooria taustaks on russellilik osutuse analüüs: määrava kirjelduse omistav või osutav kasutus toimub kitsas (kujuteldavas või tegelikus) kontekstis, selle eneseleosutav manifestatsioon aga laias (tsiteerivas ehk retoorilises) kontekstis.
 - 14.1. Bertrand Russell jättis määrava kirjelduse osutuse ambivalentseks: a) mis/kes tahes või b) just see/tema ning c) fraas ise kui väljendi eneseleosutus.
 - 14.2. Kahe konteksti teooria esindab nõrka (retoorilist) hulgateooria paradoksi: määrava kirjelduse osutusteks on nii (võimalik või tegelik) keeleväline objekt kui ka (varjatult või avalikult) väljendi enda keeleline vorm.
15. Pragmapoeetiline kahe konteksti teooria lähtub valemist *Üks lausung, kaks sisu*: tegelik või kujuteldav osutus ehk *de re* objekt ja lausungi eneseleosutus ehk stilistiline *de dicto* objekt.

16. Üks lausung, kaks sisu viitab *de re* ja *de dicto* aspektide wittgensteinlik-lotmanlikule vilkumisele ehk neid ületavale ja koondavale *de se* aspektile.
- 16.1. *De dicto* ja *de se* aspektid on keelekasutuse poeetilisel (esteeetilisel) funktsioonil põhineva teisese mudelsüsteemi sisuks.
17. Poeetilised lausungid on kirjeldatavad vormelites nagu $R_{\text{kujundlik võte}}//F(p)$, $R_{\text{kujundlik(ud) võt(t)e(d)}}//F_1F_2(p)$ jmt, kus propositsioon (või nende kompleks) p esindab kitsa konteksti kõneteo *de re*, $F(p)$ kitsa konteksti kõneteo (või nende kompleksi) *de dicto* ja $R_{\text{kujundlik võte}}//F(p)$ kui tervik laia konteksti retoorilist *de se* aspekti.
- 17.1. Kuigi poeetiline kõnetegu ajendab ja kujundab kogu lausungi, on see rajatud objekt tasandi (endtaandavale) eeldusele.
18. Poeetilise diskursi kahe konteksti mudelis asuvad tegeliku autori A ja tegeliku lugeja L vaatepunktid laia konteksti ehk väljendusruumi lävel. Kujutlust vahendava fiktsionaalse autori FA (või lüürilise mina) ja kujutleva (fiktsionaalse) lugeja FL vaatepunktid asuvad kitsa konteksti ehk kujutlusruumi lävel.

- 18.1. Fiktsiooni ehk mängult usu mäng saavutatakse kitsa konteksti kujuteldava usu ja laia konteksti tegeliku (skeptilise) usu spontaanses vaheldumises.

- 18.2. Esteetiline elamus saavutatakse kitsa konteksti kujuteldava sisu ja laia konteksti stilistilise tegelikkuse vahelduvas vastuvõtus.
19. Poeetilise deklaratiivi analüütilis-filosoofiline ja olemise luulelise kehtestamise järel-heideggerlik tõlgendus ühilduvad kohasel kirjeldustasandil.
20. Pragmapoeetiline fiktsiooni kui avaliku mängult usu mängu teooria ei toeta järel-heideggerlikku hüpoteesi filosoofia ja ilukirjanduse/fiktsiooni ühtesulamisest.
- 20.1. Filosoofilistel väidetest on tõepretensioon.
- 20.2. Fiktsionaalse operaatoriga märgitud ruumis ei sooritata täielikke väiteid.
- 20.3. Avaliku fiktsiooni (kujutlusmängu) alas ei taotleta tingimata võimalikku tõe.
- 20.4. Poeetiline tekst põhineb esmasel poeetilisel funktsioonil (on retooriliselt struktuurisidus).
- 20.5. Filosoofiline arutlus ei põhine esmasel poeetilisel funktsioonil (on mõisteliselt struktuurisidus).
- 20.6. Teisese poeetilise funktsiooni rakendamine ei implitseeri ilukirjandust.
21. Fiktsiooni mõiste on mitmetähenduslik: vale, eksitus, luul, illusioon, virtuaalsus, konstrukt, võimalik maailm, fantaasia, luuleline ilustus, kunstiline väljamõeldis.
- 21.1. Mitte igale antud tähendustest ei rajane avalik mängult usu mäng.
- 21.2. Ainult võimaliku maailma või visandi mõistele saab rajada filosoofiat.
- 21.3. Fiktsionaalne maailm võib olla nii võimalik kui ka võimatu.
- 21.4. Antud tähenduste filosoofiline eritlemine on pragmapoeetika ülesanne.
22. Filosoofia ja fiktsioon kui avalik mängult usu mäng on vastandid.
23. Filosoofia ja ilukirjandus kui avalik retooriline mäng on vastandid.
24. Filosoofia ilukirjanduslikkus ja kirjaniku filosoofilisus on sattumuslikud.
25. Pragmapoeetika põhiprintsiip: *Cogito ergo est* – mõtlen, järelkult on olemas.

- 25.1. Mõtelda saab vaid tõepäraseid ehk eksistentsiaalseid mõtteid (propositsioone).
- 25.2. Mõtted on objektiivsed, illuminatiivsed, väljendatavad ja edastatavad.
- 25.3. Edukas kõnetegu peegeldab mõtte – ja olemise – sisu ning struktuuri.
- 25.3. Fiktiivsed mõtted sisustavad illusioone, luulusid, väärarusaamu, fantaasiaid.
- 25.4. Teadmatult fiktiivsed kõneteed on objektiivselt edutud.
- 25.5. Edukad fiktiivsed kõneteed loovad teadlikke illusioone.
26. Filosoofia põhiküsimus: kuidas eristada tõelisi ja näivaid mõtteid?

Uskumine, teadmine ja järeldamine

1. Kolm omavahel harva seotud mõtet seisukohta

Viimastel aastakümnetel on filosoofia uurimises tekkinud kolm omavahel harva seotud mõtet seisukohta. Need on uskumine, teadmine ja järeldamine. Uskumise ja teadmise vahel on olnud tugev seos, kuid järeldamine on olnud pigem eraldi teema. Uskumise ja teadmise vahel on olnud tugev seos, kuid järeldamine on olnud pigem eraldi teema. Uskumise ja teadmise vahel on olnud tugev seos, kuid järeldamine on olnud pigem eraldi teema.

Uskumise ja teadmise vahel on olnud tugev seos, kuid järeldamine on olnud pigem eraldi teema. Uskumise ja teadmise vahel on olnud tugev seos, kuid järeldamine on olnud pigem eraldi teema. Uskumise ja teadmise vahel on olnud tugev seos, kuid järeldamine on olnud pigem eraldi teema.

Filosoofia ja analüüs

Analüütilise filosoofia seminar 20

Koostajad ja toimetajad:
Bruno Mölder
Jaan Kangilaski

EYS VELJESTO KIRJASTUS
TARTU 2011